

XALQ IJODIYOTI NAMUNALARI ORQALI BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI MA'NAVIY-AXLOQIY SHAKLLANTIRISH

Xoliqova Parvina Abdumalik qizi

TerDPI Boshlang'ich ta'limda matematika va ona tili kafedrası o'qituvchisi
parvina.9101@mail.ru; +998 91 982 84 64

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini ma'naviy-axloqiy jihatdan shakllantirishda xalq og'zaki ijodi namunalarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Xalq ertaklari, maqollar, matallar, topishmoqlar va rivoyatlarning tarbiyaviy ahamiyati ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan yoritilgan. Shuningdek, boshlang'ich ta'lim jarayonida ushbu folklor namunalaridan samarali foydalanish metodlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari xalq og'zaki ijodi asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning ma'naviy dunyoqarashi, axloqiy fazilatlarini hamda milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, boshlang'ich ta'lim, ma'naviy tarbiya, axloqiy tarbiya, ertak, maqol, topishmoq, milliy qadriyatlar, tarbiyaviy jarayon.

Bugungi kunda ta'lim tizimida yosh avlodni har tomonlama barkamol, ma'naviy yetuk va axloqan pok shaxs sifatida tarbiyalash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining ta'lim siyosatida ham yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning ma'naviy dunyoqarashi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy xulq-atvori shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Shu sababli mazkur bosqichda o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga alohida e'tibor qaratish zarur.

Xalq og'zaki ijodi – bu xalqning ko'p asrlik hayotiy tajribasi, dunyoqarashi, ma'naviy qadriyatlari va axloqiy qarashlarini o'zida mujassam etgan boy madaniy merosdir. Unda xalqning orzu-intilishlari, ezgulik haqidagi tasavvurlari, axloqiy me'yorlari o'z aksini topgan. Shu sababli xalq og'zaki ijodi namunalaridan ta'lim jarayonida foydalanish o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini samarali tashkil etish imkonini beradi.

Xalq og'zaki ijodi va uning tarbiyaviy ahamiyati ko'plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Xususan, o'zbek pedagog olimlari J. Yo'ldoshev, B. To'xliyev, O. Musurmonova, A. Nurmonovlar o'z ilmiy ishlarida xalq ijodiyoti namunalarining ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyatini yoritib berganlar.

Shuningdek, folklorshunos olimlar B. Qosimov, M. Afzalov va boshqa tadqiqotchilar xalq og'zaki ijodining janr xususiyatlari, mazmuni va badiiy qiymatini o'rganishgan. Ularning

ilmiy ishlari xalq og'zaki ijodining tarbiyaviy imkoniyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi. Biroq boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishda xalq ijodiyoti namunalaridan foydalanish metodikasi hali ham dolzarb pedagogik muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Xalq og'zaki ijodining tarbiyaviy imkoniyatlari. Xalq og'zaki ijodi xalqning asrlar davomida shakllangan ma'naviy tajribasini aks ettiradi. Uning asosiy janrlariga ertaklar, maqollar, matallar, topishmoqlar, afsonalar va dostonlar kiradi.

Ushbu janrlar orqali bolalarda quyidagi axloqiy fazilatlar shakllanadi:

- halollik;
- mehnatsevarlik;
- adolatparvarlik;
- vatanparvarlik;
- kattalarga hurmat;
- mehr-oqibat.

Masalan, maqollarda xalqning hayotiy tajribasi qisqa va lo'nda shaklda ifodalangan. "Mehnat qilgan to'yadi", "Odob – oltindan qimmat", "Yaxshilik qil – dengizga tashla" kabi maqollar bolalarni ezgulikka undaydi. Topishmoqlar esa o'quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi, ularning kuzatuvchanligini oshiradi hamda mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantiradi.

Ertaklarning ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi o'rni

Ertaklar xalq og'zaki ijodining eng qadimiy va ommabop janrlaridan biridir. Ular bolalar dunyoqarashini kengaytiradi va yaxshilik hamda yomonlik o'rtasidagi farqni anglashga yordam beradi.

Masalan, "Zumrad va Qimmat" ertagida halollik, sabr-toqat va mehnatsevarlik kabi fazilatlar ulug'lanadi. "Ur to'qmoq" ertagida esa adolat g'oyasi ilgari suriladi.

Ertak qahramonlari orqali bolalar quyidagi xulosalarga keladi:

- yaxshilik doimo g'alaba qiladi;
- yomonlik jazolanadi;
- mehnatsevar inson hurmat topadi.

Shu bois ertaklar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy tarbiyasida muhim vosita hisoblanadi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida xalq ijodiyotidan foydalanish metodlari

Boshlang'ich ta'lim jarayonida xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish quyidagi pedagogik metodlar asosida amalga oshirilishi mumkin:

1. Tarbiyaviy suhbat metodi

Ertak yoki maqol o‘qib eshittirilgandan so‘ng o‘quvchilar bilan muhokama o‘tkaziladi. Bu jarayonda o‘quvchilar voqealarga axloqiy baho berishga o‘rganadilar.

2. Sahnalashtirish metodi

Ertak qahramonlarini sahnalashtirish orqali o‘quvchilar obrazlarni chuqurroq tushunadilar va axloqiy mazmunni his qiladilar.

3. Muammoli vaziyat yaratish

O‘qituvchi ertak voqealariga asoslanib muammoli savollar beradi. Bu o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

4. Ijodiy topshiriqlar

O‘quvchilarga ertakning davomiy qismini o‘ylab topish yoki yangi yakun yozish vazifasi berilishi mumkin. Mazkur metodlar ta’lim jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etishga yordam beradi.

- axloqiy qarashlarini rivojlantiradi;
- milliy qadriyatlarga hurmat tuyg‘usini shakllantiradi;
- nutq va tafakkur faoliyatini faollashtiradi;
- ijtimoiy xulq-atvorini ijobiy tomonga o‘zgartiradi.

Shuningdek, folklor materiallaridan foydalanish dars jarayonini jonlantiradi va o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini oshiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ma’naviy-axloqiy jihatdan shakllantirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Xalq og‘zaki ijodi namunalariidan foydalanish ushbu jarayonni samarali tashkil etish imkonini beradi. Ertaklar, maqollar, topishmoqlar va boshqa folklor namunalari o‘quvchilarning axloqiy dunyoqarashi, milliy qadriyatlarga hurmat tuyg‘usi hamda ijtimoiy xulq-atvorini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Shu sababli boshlang‘ich ta’lim jarayonida xalq ijodiyoti materiallaridan tizimli ravishda foydalanish pedagogik jihatdan maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. **Pedagogika asoslari**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
2. To‘xliyev B. **Bolalar adabiyoti**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
3. Musurmonova O. **Oila ma’naviyati – milliy tarbiya asosi**. – Toshkent, 2013.
4. Qosimov B. **Folklor va adabiyot**. – Toshkent: Fan, 2004.
5. Nurmonov A. **Milliy tarbiya nazariyasi**. – Toshkent, 2017.
6. Afzalov M. **O‘zbek xalq og‘zaki ijodi**. – Toshkent: Fan, 2015.